

Deelerwoud lang

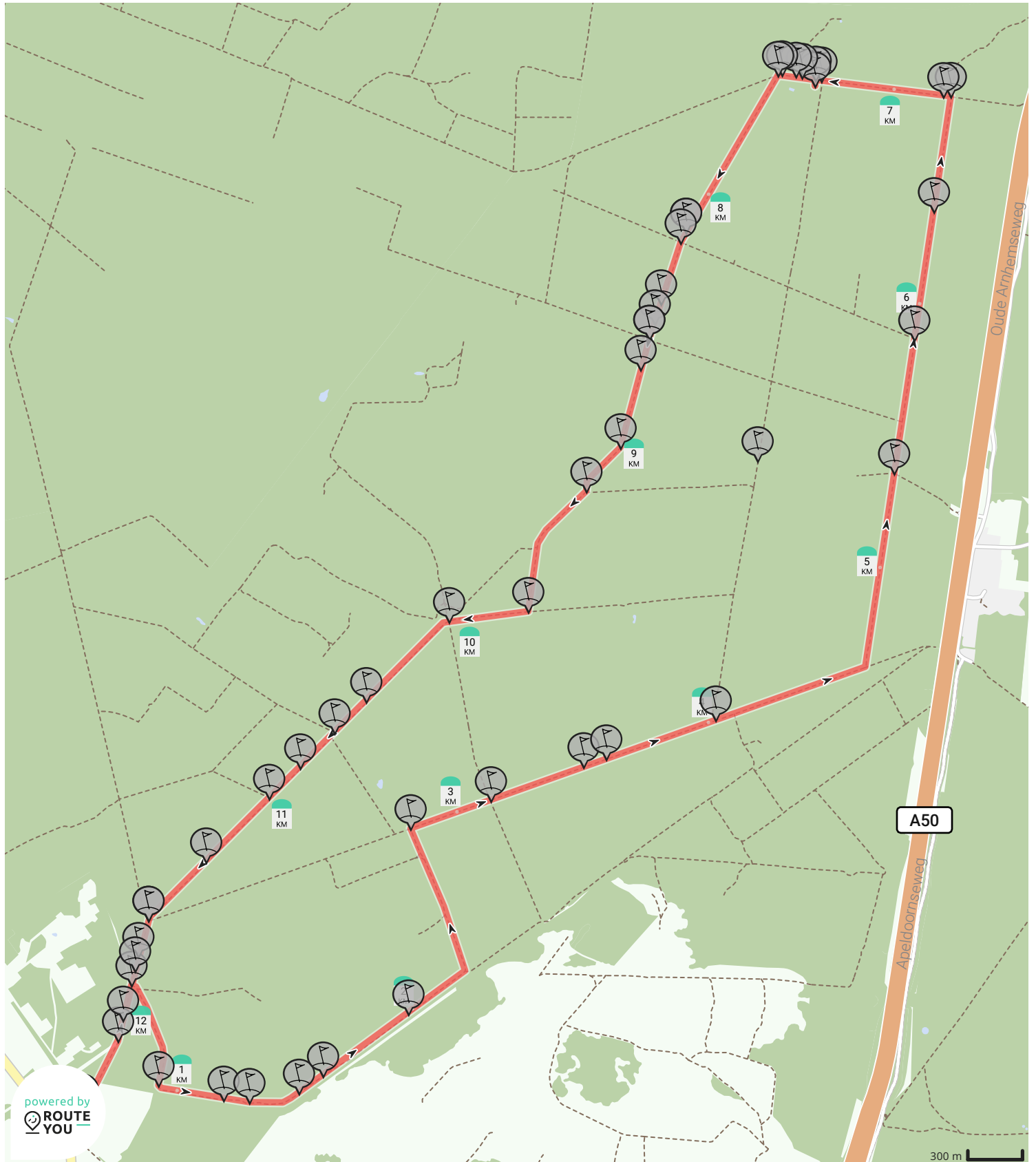
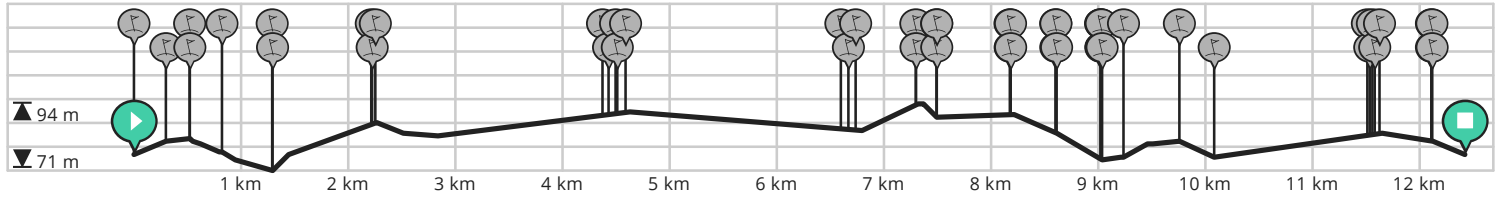
Bekijk op mobiel

Door fam_wagenaar

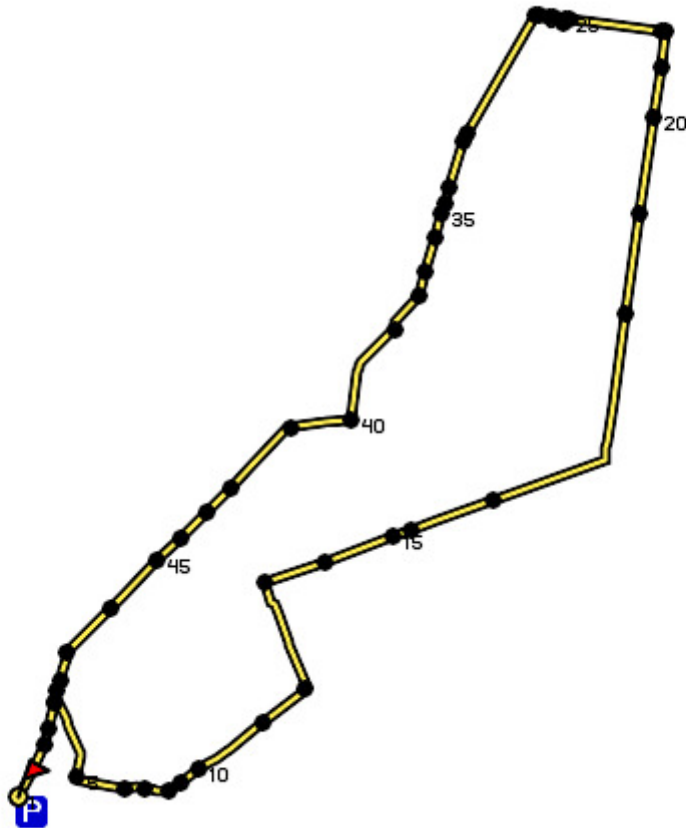
- Lengte: 12.41 km
- Stijging: 40 m
- Moeilijkheidsgraad: 6/10

- Hoenderloseweg, N804, Arnhem, Nederland
- Hoenderloseweg, N804, Arnhem, Nederland

powered by
**ROUTE
YOU**

Deelerwoud Lang (12.4 km)

© [Copyright Stichting MaakJeRoute en TDN Kadaster](#)

Inleiding:

In de oorlog legden de Duitsers vliegbasis Deelen aan: een als boerderijen vermomd stel bunkers en hangars. Veel onderdelen van deze vliegbasis zijn nu een monument, waaronder een hek dat langs de route ligt.

De wandelroute loopt langs de rand van de Grote Heide van het Deelerwoud en passeert een dal uit de ijstijden en heeft een uitzicht op de startbaan van het Nationaal Zweefcentrum Terlet.

De route loopt een stukje over de Brinkhorsterweg. Eén van de oude wegen in het Deelerwoud.

Om de heide niet te laten vergrassen zijn er verschillende methodes: bijvoorbeeld maaien en afvoeren of plaggen. Langs de route liggen een aantal stroken waar deze verschillende methodes toegepast zijn.

Door begrazing met Schotse Hooglanders is het bos van het Deelerwoud aan de onderkant kaalgeschoren.

In het Deelerwoud vinden vele diersoorten hun thuis. Ook als je de dieren zelf niet kunt zien, kun je hun sporen nog bekijken.

Parkeren:

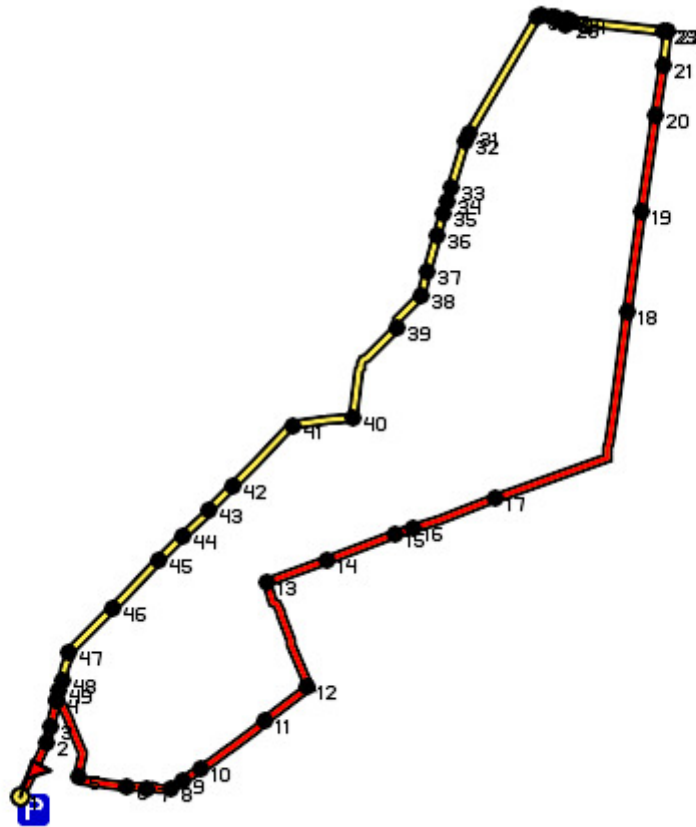
- [Parkeerplaats Deelerwoud](#)
nabij Hoenderloseweg 10
6816 SW ARNHEM

Openbaar vervoer:

- Geen gevonden

Horeca:

- Geen gevonden

© Copyright Stichting MaakJeRoute en TDN Kadaster

1 Parkeerplaats Deelerwoud

Deze parkeerplaats bij het Deelerwoud met plaats voor een dertigtal auto's is een goede plek om te voet of met de fiets van hieruit kennis te maken het Deelerwoud.

Heel groen Nederland deed in 1967 mee aan de actie Behoud het Deelerwoud. In 1967 wilde de eigenaar het gebied verkopen. Door de actie Behoud het Deelerwoud heeft Natuurmonumenten een deel van het gebied kunnen kopen. Daardoor werden gedeeltelijke bebouwing en snipperverkeveling voorkomen.

- Neem vanaf de parkeerplaats het pad dat door het hek en wildrooster richting de heide loopt.
- Loop door tot het pad een knik maakt er links direct naast het pad een hek te zien is, dat ook een knik maakt.

2 Bunker Vliegveld Deelen

Achter het hek vind je verscholen in het bos een bunker. Onduidelijk is of deze door de Duitsers is aangelegd. De bunker heeft in elk geval ook tijdens de koude oorlog dienst gedaan.

Tegenwoordig is het een onderkomen voor vleermuizen.

Meer interessante informatie, kun je krijgen in het Museum "Vliegbasis Deelen", aan de overzijde van de parkeerplaats, een bezoek meer dan waard.

- Loop een klein stukje verder langs het hek.

3 Hek Duits Deelen

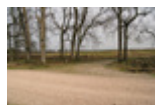
Dit zijn de oorspronkelijke palen van het hekwerk van de voormalige Duitse Fliegerhorst Deelen.

Direct na de inval van de Duitser in mei 1940 begon de bezetter met de aanleg van een

vliegveld: Fliegerhorst Deelen, groter dan het huidige Schiphol. Dit vliegveld, waar hier op de Kop van Deelen het verkeersleiding centrum was gevestigd, speelde een heel belangrijke rol in de luchtoorlog, die zich vier jaar lang boven Nederland in de Tweede wereldoorlog heeft afgespeeld. Kenmerkend was de camouflage van het vliegveld.

- Loop door tot je op een splitsing met een pad van rechts vanaf de heide uitkomt.

4 Grote Heide

Vanaf dit punt loopt er een wandelpad verder over de Grote Heide van natuurgebied Deelerwoud, een prachtig open heidegebied, waar je in de zomer nog de veldleeuweriken kunt horen zingen.

- Neem vanaf de T-splitsing het pad dat de heide oploopt.
- Loop door tot je aan beide kanten van het pad heide ziet, het pad weer berg afwaarts loopt richting de bosrand en het pad bij de bosrand een scherpe bocht naar links maakt.

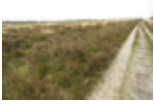
5 Bosrand

Bosrand met doorzicht naar de weilanden van de Kop van Deelen.
De Kop van Deelen is een hoog zandduin, dat deel uit maakt van de Schaarsbergse zandrug. Al sinds de Middeleeuwen is hier een agrarische gemeenschap van meerdere boerderijen gevestigd. Ondanks het feit dat de Duitser op de Kop van Deelen diverse huizen/bunkers in de vorm van boerderijen hebben bijgebouwd, hebben zij deze met in acht neming van de oude wegenpatronen in het landschap geplaatst. Nu is er een dependance de Hoenderloogroep op de Kop van Deelen geplaatst. Jongeren met een heftig verleden worden er in een prikkelarme omgeving op deelname aan de maatschappij voorbereid.

- Loop door tot je links van het pad de oude heidestruiken ziet staan.

6 Oude heide

Op de foto zie je een oude uit elkaar gevallen heidestruik. Zoals je kunt zien in het veld, verjongt de heide zich niet, als de oude planten dood gaan. Je moet dus als mens ingrijpen in de natuur om de heidevelden te behouden. Tijdens deze wandelingen zie je drie soorten ingrepen: maaien, plaggen en intensief begrazen door schapen. Heidevelden zijn dus door mensen sinds de prehistorie al in stand gehouden. Ze zijn kenmerkend voor deze arme zandgronden.

- Loop verder over het pad tot je bij een dal aankomt.

7 IJstijd droogdal

Een deel van de hoogteverschillen in het terrein zijn ontstaan doordat smeltwater van de gletsjers en de gebieden met een bevroren bodem, bovengronds werden afgevoerd richting de Rijn. Deze verlaging in het landschap is wat de geologen een ijstijd dal noemen. Omdat in het dal er geen water meer stroomt, wordt dit een droogdal genoemd. Mensen uit de prehistorie woonden bij voorkeur op deze plekken. Je kunt hier dus ook prehistorische bodemvondsten verwachten.

- Loop verder over het pad naar de andere kant van het dal, waar in de bocht van het pad een bankje staat.

8 Bankje met uitzicht

In het Deelerwoud staan maar een paar bankjes om uit te rusten en van het uitzicht te genieten. Maak er dus maar gebruik van.

- Loop verder over het pad tot je links naast het pad een afgeraasde boom ziet staan.

9 Begraasde Boom

Een merkwaardige boom, die aan de onderzijde zo mooi vlak is. Hoe zou dat komen? Kun jij nu bedenken hoe ver de edelherten de kop kunnen strekken om bij de frisse jonge blaadjes van de eiken te komen?

Als je een boom ziet, die aan de onderzijde zo prachtig glad geschoren is, weet je dat er heel wat grazers in het gebied aanwezig zijn. Je kunt ook een schatting maken, hoe groot ze zullen zijn.

- Loop een eindje verder tot je rechts van het pad een doorzicht hebt op een groene strook gras, de start- en landingsbaan van Zweefvliegveld Terlet.

10 Zweefvliegveld Terlet

Hiernaast ligt het Nationaal Zweefvliegcentrum Terlet. Er vliegen verschillende clubs. Als je wilt kun je ook een vlucht boeken.

Zweefvliegtuigen worden in het seizoen regelmatig met de lier opgetrokken tot ongeveer 300 meter. Daarna wordt je door de thermiek in de lucht gehouden. Je begint dan aan een langzame daling. Het kabel van de lier komt met een parachute naar beneden. Het luchtvaartterrein mag niet betreden worden.

- Loop een eindje verder langs de rand van het heideveld tot je de vergraste heide links van het pad ziet liggen.

11 Vergraste Heide

Hoewel op de kaart dit stuk nog aangegeven staat als een grote vlakke paarse heide, is hier de heide sterk vergrast.

Vergrassing is een verschijnsel waarbij in voormalige heidevelden enkele dominante grassoorten de heide verdringen. Oorzaak van vergrassing is vermesting ofwel depositie van meststoffen. Droge heide zoals hier vergrast met de bochtige smele. Op de nattere plekken vind je de dichte pollen pijpenstrootje.

- Loop verder tot waar het pad op de hoek van het heideveld een bocht maakt.

12 Rustgebied voor dieren

In het Deelerwoud zijn bepaalde stukken niet toegankelijk voor wandelaars. Het zijn de rustgebied voor herkauwers, als herten en reeën. Zij hebben geen enzymen, die plantenresten kunnen afbreken; ze gebruiken

voor dit doel bacteriën, die het afbreken van die plantenresten tijdens de spijsvertering wel voor elkaar krijgen. De dieren krijgen die bacteriën binnen door het eten van aarde. Bij het herkauwen vindt eerst een gistingsproces plaats. Het voedsel komt vanuit de slokdarm in de pens van het dier, de eerste van de vier magen waar het voedsel doorheen moet. Als het voedsel door de bacteriën in de pens de juiste consistentie heeft, komt het de volgende maagkamer in en wordt daar tot een soort bal gekneed. Hierna braakt het dier de bal op, die dan in de bek wordt fijn gemalen en vermengd met speekselenzymen. Dit proces heet herkauwen. Na het kauwen gaat de spijsbal door naar de derde maag, die de bal verder kneedt. Hier gaat het bijna afgebroken voedsel over in de vierde en eigenlijke maag, de lebmaag, een zure omgeving die bacteriën doodt. Het dier neemt hier de eiwitten op die de bacteriën tijdens dit proces hebben aangemaakt.

- Loop verder langs de rand van de heide tot je op een T-splitsing met een half verhard pad (de Brinkhorsterweg) komt.

13 Oude Brinkhorsterweg

Ondanks het feit dat de wegens hier niet verhard zijn, zijn ze goed begaanbaar. De wegen in het Deelerwoud zijn al op oude kaarten van Nicolaes van Geelkercken (ca. 1585 - 1656) te vinden.

Hij was een heel bekende Gelders landmeter en cartograaf, die in de 17e eeuw in dienst was van de Gelderse overheid. Van hem zijn er nog veel kaarten te bekijken in het Geldersch Archief.

Deze oude wegen vormen al die jaren de verbindingen tussen gehuchten, die door wagens, paarden en vooral door voetgangers werden gebruikt. Hier sta je op die middeleeuwse weg van Groenendaal naar de Kop van Deelen.

- Neem het half verharde pad (Brinkhorsterweg) in oostelijke richting. (Dit is met het pad richting de heide aan je rechter hand.)
- Loop door tot je op een kruising van bospaden komt, waarvan één afgesloten is.

14 Knooppunt dennenbos

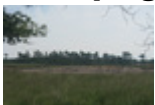

Dennenbomen zijn dunnen lange bomen, met kransen van takken. De oudere takken sterven af en laten kransen van korte takken staan. Elk voorjaar groeit de boom weer met een nieuwe krans van takken en een nieuwe scheut van ongeveer 15-20 cm. Door het aantal kransen te tellen, kun je vrij gemakkelijk schatten hoe oud dit bos is.

Omdat dit routenetwerk uit meerdere stukken bestaat en je ook zelf wandelingen kunt samenstellen met de routeplanner, heb je af en toe knooppunten nodig.

- Neem het pad (Brinkhorsterweg) dat vanaf de kruising in oostelijke richting loopt. (Dit is het pad met het rustgebied rechts van het pad.)
- Loop verder tot het pad aan beide kanten over de heide loopt en je links van het pad een gemaaide strook ziet liggen.

15 Geplagde Heide

Opnieuw een methode om de oude heide bijna overwoekerd door grassen een kans te geven een gesloten paars plantendek te vormen. Hier is daarom de heide geplagd. De bovenste laag, de gras- en heidevegetatie is er machinaal afgescheept en afgevoerd. Er blijft dan een kale zandbodem over.

In de bodem zitten meer dan voldoende kleine oliehoudende zaden van heideplanten, die hier misschien wel vijftig jaar geleden hebben gegroeid. We noemen dit de zaadbank. Deze zaden kiemen goed, ook nog na zo'n lange tijd. Na enkele jaren is hier in augustus weer een prachtige paarse heide te bewonderen.

- Loop verder tot je aan beide kanten van het pad kale stroken in de heide ziet liggen.

16 Gemaaide Heide

Er worden allerlei beheersmaatregelen toegepast om de heide te behouden of zelf te laten uitbreiden. Hier werd de heide gemaaid en het maaisel is afgevoerd. Zo treedt de noodzakelijke vershraling van de bodem op. Grassen doen het op die schrale bodem minder goed, zodat de heide een kans krijgt. Voor de heideplant kan de bodem niet arm genoeg zijn.

- Loop door tot je op een splitsing met een pad naar links uitkomt.

17 Knooppunt op de Kleine Heide

Ondanks het feit dat de wandelingen langs veel rechte wegen in het Deelerwoud lopen, is het landschap zeer afwisselend. Van eikenbos kom je op de heide en van de heide weer in dicht productiebos van Dennen. Daarnaast zijn er open gekapte stukken waar de natuur zelf zijn gang kan gaan en waar jong oerbos groeit. Hier sta je midden op de Kleine heide een landschap met adembenemende vergezichten. Bovendien kun je hier op de open heide van de prachtige wolkenluchten genieten.

- Neem vanaf de splitsing het pad in oostelijke richting dat langs de bosrand gaat.
- Sla links af en loop ongeveer een halve kilometer door tot je op een splitsing met een pad van rechts uitkomt.

18 Knooppunt Halfroeslaan

De Halfroeslaan is één van de vele oude waarschijnlijk nog middeleeuwse wegen hier in de buurt van het Deelerwoud.

Het Deelerwoud wordt begraasd door grote grazers, zoals Edelherten en Schotse Hooglanders. Deze grote grazers lusten wel een sappige jonge twijg. Als je richting de snelweg kijkt, kun je goed zien dat alle bomen aan de onderkant kaal geknabbeld zijn. Tot de bek-hoogte van de Schotse Hooglanders kun je er zo onderdoor kijken.

- Neem het pad in noordelijke richting.
- Loop door tot je op een splitsing met een pad van links uitkomt en er rechts een oud pad richting de snelweg loopt.

19 Tracé snelweg A50

De aanleg van de snelweg A 50 is omstreeks 1960 gepland dwars door het Deelerwoud over de Hooge Veluwe naar Knooppunt Grijsoord. Tegen dit tracé werd geprotesteerd. Zo kwam die snelweg er niet, hoewel een groot deel van het Deelerwoud al verkocht was. Het duurde tot de jaren '80 voordat het gat in de A50 gevuld werd met een alternatieve route. Men heeft als alternatief voor de route over de Hooge Veluwe besloten om de autoweg Arnhem-Apeldoorn te verbreden. Zo is de huidige A50 ontstaan en moet je vanaf knooppunt Grijsoord tot aan knooppunt de Waterberg dus een stukje omrijden over de A12. Oude wegen kruisen de snelweg. Hier sta je op zo'n kruising. Je ziet aan het eind van de oude weg de auto's op de A50 voorbij schieten.

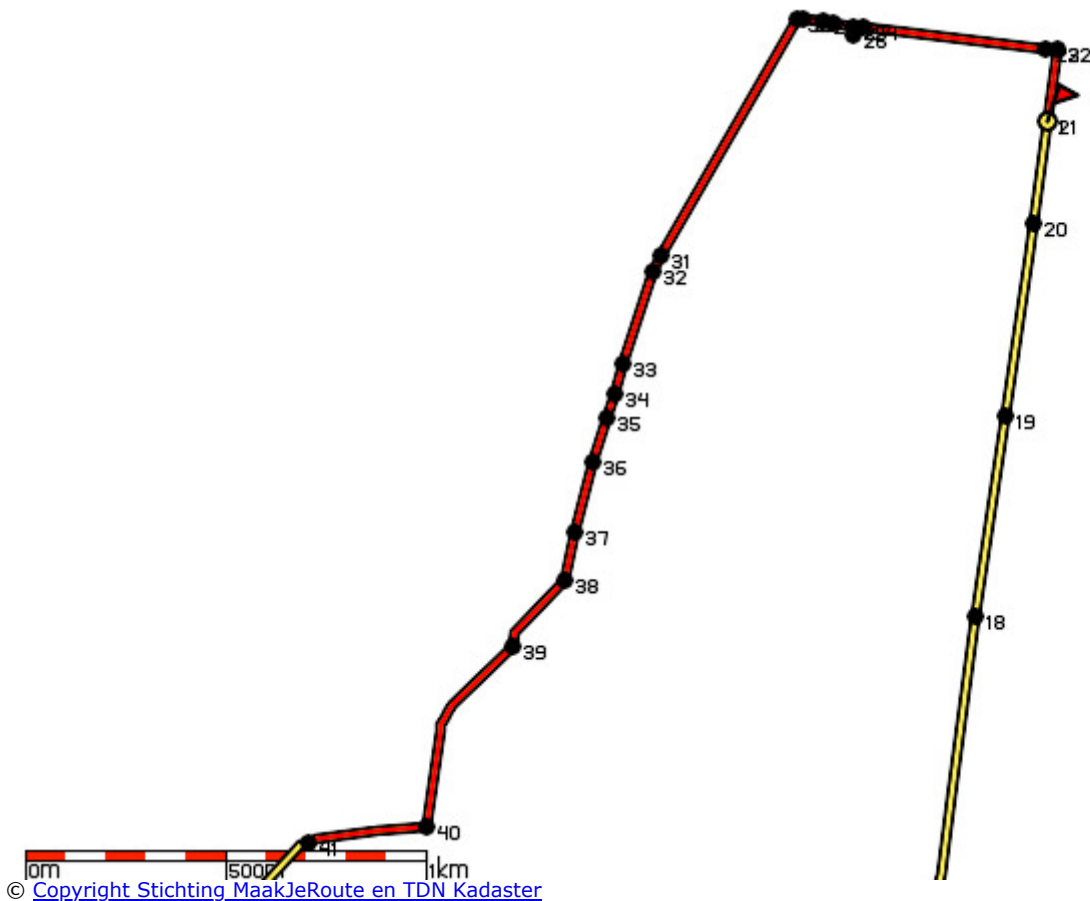
- Neem het pad in noordelijke richting. Dit is met het pad waar aan het einde de snelweg te zien is aan je rechter hand.
- Loop rechtdoor op een splitsing met een pad van links.
- Loop door tot je vlak voor een heuveltje in het pad, rechts van het pad een boom met gaten erin ziet staan.

20 Spechtenboom

Af en toe zie je in het bos een bijna dode boom, waarvan de schors hier en daar er af is. Dat heeft de specht gedaan, op zoek naar insecten die net onder de schors in het dode hout leven. Soms maakt de specht in zo'n dode boom een groter rond gat. Het hout is zachter doordat het al een beetje vergaan is. Achter zo'n rond gat zit vaak een nestholte, die de specht zelf heeft uitgehakt. Wil je weten of er jongen in het nest zitten, tik dan eens zachtjes tegen de boom, je hoort de jongen piepen. Wel daarna doorlopen, want kleine vogeltjes kunnen niet erg lang zonder voedsel. De ouders laten zich niet zien zolang jij in de buurt bent.

- Loop door tot je links van het pad een afwateringskuil ziet liggen.

21 Zwijnenpoel

Zelfs hier op de droge Veluwe zijn er af en toe kleinen waterpoelen. Hier zie je zo'n zwijnenpoel. Wilde zwijnen houden van een modderbad. Ze rollen en wentelen zich in de modder. Vaak hebben ze veel last van vlooien, muggen en ander stekend ongedierte. Door zich helemaal met modder te bedekken, wordt de overlast minder. Hier kun je zien zelfs zien dat ze een bad genomen hebben en zich daarna geschuurd hebben aan de boomstammen om van de jeuk af te komen.

- Loop door tot je na het passeren van een wildrooster op een kruising van paden staat.

22 Knooppunt zwijnenraster

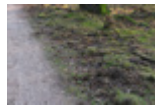
Dit knooppunt ligt vlak bij het zwijnenraster. Op deze wijze probeert men de zwijnen in bepaalde gebieden te houden. Op zoek naar voedsel, zoals larven van insecten en wormen kunnen ze in korte tijd een mooi gazon helemaal

omwroeten.

Zwijnen in de berm van de weg zijn op de Veluwe vaak de oorzaak van ongelukken in de nacht. Rijdt dus 's avonds steeds voorzichtig.

- Zorg dat het pad met het wildraster aan je linker hand ligt en het bordje over fietsen in het Deelerwoud aan je rechterhand en loop een klein eindje het bos in.
- Let op de omgewoelde grond links en rechts van het pad.

23 Wroetplek wilde zwijnen

In het hele Deelerwoud kun je zo hier en daar plekken tegenkomen die omgewoeld zijn. Het zijn de wroetplekken van de vele wilde zwijnen die in dit gebied voorkomen. Deze varkens zijn op zoek naar insecten en wormen in de bodem. Daarnaast eten ze ook graag eikels.

Daarnaast eten ze ook graag eikels.

- Blijf het pad ongeveer een kilometer volgen tot je op een splitsing met een pad van links uitkomt en er rechts twee oude linden staan.

24 Twee linden

Deze linden lijken ooit voor het voorhuis van een boerderij gestaan te hebben. Kan iemand hier wat meer over vertellen? Op deze wijze vertellen wij graag samen met de plaatselijke bevolking het regionaal beeldverhaal.

- Ga rechtdoor op de splitsing en loop door tot je bij een schuur (links van het pad) uitkomt.

25 Gevelsteen Lebret's Hoeve

Al in 1860 stond hier al een boerderij. Aan deze gevelsteen is te zien dat de huidige boerderij met deze grote schuur "Lebret's Hoeve" gebouwd werd in 1911. Voordien heette deze woonplaats de "Van Heeckerens Hoeve". Vanaf 1979 is de Lebret's hoeve rijksmonument en ook weer bewoond.

- Loop langs de schuur op totdat je de andere zijkant kunt zien.

26 Rosmolen

Aan de zijkant van de Lebret's Hoeve ligt een terras dat de vorm lijkt te hebben van een antieke dorsvloer. Het blijkt een antieke rosmolen, waar met behulp van paarden (ros=paard) het rijpe koren werd gedorst. Dit was een andere methode dan waarbij het graan met klepels door de mannen werd geslagen op de dorsvloer, zodat het graan uit de aren vrij kwam.

- Draai je om en loop terug naar het pad.
- Vervolg je route over het pad tot je rechts van het pad de jachtopzienerswoning ziet liggen.

27 Jachtopzienerswoning

Wat moet het bijzonder zijn, zo midden in het bos te wonen. En zo stil. Dit is de jachtopzienerswoning van het Deelerwoud woning van het Deelerwoud uit 1911. Vanaf 1967 is het huis in bezit van

Natuurmonumenten en vanaf 1972 woont er de jachtopziener weer. Momenteel wordt het huis gerenoveerd.

- Loop een klein stukje verder tot je links van het pad een goed zicht hebt op het voorhuis van de Lebertshoeve.

28 Voorhuis Lebret's Hoeve

Van deze zijde kijk je tegen het voorhuis van de Lebret's Hoeve aan. Kijk eens naar de prachtige leilinden voor de deur, de zonnenschermen uit de vorige eeuw. Zij voorkwamen dat 's zomers de zon te veel naar binnen scheen. Naast het huis staat het puthuis, ook een monument.

- Loop verder tot je bij het wildrooster bent.

29 Wildraster

Ondanks de vele wildviaducten op de Veluwe, die je de indruk geven dat het wild vrij rond kan trekken, is de Veluwe nog niet zonder wildrasters. Voor het beheer van de wildstand is het noodzakelijk dat er nog wel hekken zijn. Soms is het zo dat de mensen buitengesloten worden, zodat het wild inderdaad vrij baan krijgt.

- Loop door tot je vlak na het wildrooster op een splitsing van paden staat.

30 Krentenboompjes

In de ondergroei van dit bos zijn veel krentenboompjes, een struikvormige bes dragende boomsoort. In het voorjaar bloeien ze prachtig met een zee van witte bloemen tegen het rood bruine blad. In de herfst kleuren de blaadjes diep rood als er nachtvorst is geweest.

- Neem het pad dat tegenover de krentenboompjes het bos inloopt. (Dit is met het wildraster aan je linker hand).
- Loop door tot je vlak voor de eerste kruising een afwateringskuil rechts van het pad ziet liggen.

31 Zwijnenpoel

Eén van de vele zwijnenpoelen in het Deelerwoud, waar de wilde varkens een modderbad kunnen nemen. Zo raken ze het ongedierte en de luizen in de vacht kwijt.

- Loop door tot je op de kruising staat.

32 Beukenbosje

Op de droge Veluwe weet dit groepje beuken zich te handhaven. Elke boomsoort stelt zijn eigen eisen aan het kalkgehalte in de bodem. Deze zandige bodems zijn kalkarm. Berken vragen heel weinig kalk, de dennenbomen meer, dan de eiken. De beuken hebben de meeste kalk nodig in de bodem, willen ze voedingstoffen kunnen opnemen. Daarom komen er in het kalkgebied ten noorden van Parijs in Frankrijk zoveel prachtige beukenbossen voor. Hier heeft de bosbouwer het erop gewaagd en een klein stukje van het Deelerwoud met een arme zandgrond als bodem ingepoot met Beuken. Vermoedelijk om te kijken of het mogelijk is om ook andere delen van het Deelerwoud met Beukenbos aan te planten.

- Steek de kruising rechtdoor over en loop door tot je aan de rand van een kapvlakte uitkomt en rechts van het pad een bankje staat.

33 Bankje rand van kapvlakte

Bankje rand van kapvlakte. Vanaf dit hooggelegen punt kun je de zwijnen en herten de kapvlakte zien oversteken. Je moet wel geduld hebben: herten zijn er niet alle dagen te zien. Ook niet zijn ze elk jaar op dezelfde

plekken te zien.

Op de kapvlakte waar het bankje over uitkijkt, kan zich door kieming van nieuwe boompjes een natuurlijk bos ontwikkelen. Dit in contrast met het bos achter het bankje dat aangeplant productiebos is.

- Volg het pad over de kapvlakte een stukje naar beneden tot je ongeveer halverwege de kapvlakte bent.

34 Grind

Kijk eens naar de grond. Je ziet hier een heleboel kiezelstenen aan de oppervlakte liggen.

Toen dit gebied nog een stuifzand was, is het losse zand weggewaaid en bleven de zwaardere kiezelstenen achter. De aanwezigheid van een grote concentraties kiezelstenen in de bodem vertelt de deskundige dus iets over de omstandigheden hier ter plekke uit een ver verleden. Hij/zij kan de bodem lezen. In de Middeleeuwen en ook daarna was de Veluwe een grote stuivende zandbad door de overbegrazing met schapen. Het zand werd later door bebossing met heel veel moeite in bedwang gehouden.

- Loop verder tot je aan het einde van de kapvlakte op een kruispunt uitkomt.

35 Rustgebied voor dieren

Voor de grazers is altijd een rustige plek nodig om te kunnen herkauwen. Zowel herten, reeën en grote grazers als Schotse Hooglanders behoren tot de groep herkauwers.

Zij eten grassen, maar dit moeilijk te verteren groenvoer moet door vier magen en ook nog eens opnieuw gekauwd worden in de bek, voordat voedingsstoffen eruit in het lichaam kunnen worden opgenomen. Daarmee zijn die dieren dus bezig in het rustgebied. Stoor ze niet.

Een deel van Deelerwoud is voor publiek opengesteld, een groot deel is nog steeds particulier bezit. Er zijn ook veel rustgebieden niet toegankelijk.

- Steek de kruising rechtdoor over en loop door tot je links van het pad een afwateringskuil ziet liggen.

36 Zwijnenpoel of zoele

Een van de vele zwijnenpoelen of zoele in het Deelerwoud. Wilde zwijnen of everzwijnen houden ervan dagelijks een modderbad te nemen. Zo hebben ze minder last van insecten.

- Vervolg je route over het pad en loop door tot je links van het pad in het bos begroeide stuifduintjes ziet liggen.

37 Stuifduintjes

Bulten zoals je die hier in het bos ziet, zijn op de Veluwe of grafheuvels en of stuifduintjes zoals hier.

Deze heuvels in het bos zijn kleine stuifduinen die begroeid zijn met bos, zodat het stuivende zand vastgelegd met de wortels van de vegetatie. Doordat er hier zoveel bij elkaar liggen en ook onregelmatig van vorm zijn, zijn het dus heel waarschijnlijk geen grafheuvels. Vroege bewoners bouwden hun huizen vaak op de rand van de beekdalen. De grafheuvels lagen in de buurt van hun nederzettingen.

- Loop verder tot waar het pad een knik naar rechts maakt.

38 Hertenpaadje

Als je er een beetje een oog voor hebt, kun je hier één van de vele hertenpaadjes in de heide zien. (bij de rode pijlen op de foto) Zo'n hertenpaadje heet ook wel een wildwissel.

Herten gebruiken steeds hetzelfde spoor wat dus te zien aan de platgetrapte vegetatie. Je moet nu niet verwachten dat er terwijl je hier loopt een aantal herten langs het paadje ziet komen. Dat gebeurt meestal alleen 's morgens heel vroeg. Misschien heb je geluk als je een keer met de boswachter meegaat herten kijken.

- Vervolg je route over het pad.
- Sla bij het afgesloten pad links af en loop door tot je op de hoek van de heide een pad kruist.

39 Hoek kleine Heide

Op de hoek van de Kleine Heide zijn soms herten en reeën aan de bosrand en tussen de bomen te zien.

Ga eens rustig op de grond zitten op een zomernamiddag en wacht dan rustig op de dingen die komen. Het kan echt heel spannend worden!

Denk erom, voor zonsondergang moet je het Deelerwoud weer verlaten hebben.

- Neem het pad langs de bosrand in zuidwestelijke richting. Dit is pad is met blauwe en groene pijltjes gemarkeerd.
- Loop door tot je op de hoek van het bos op een T-splitsing uitkomt.

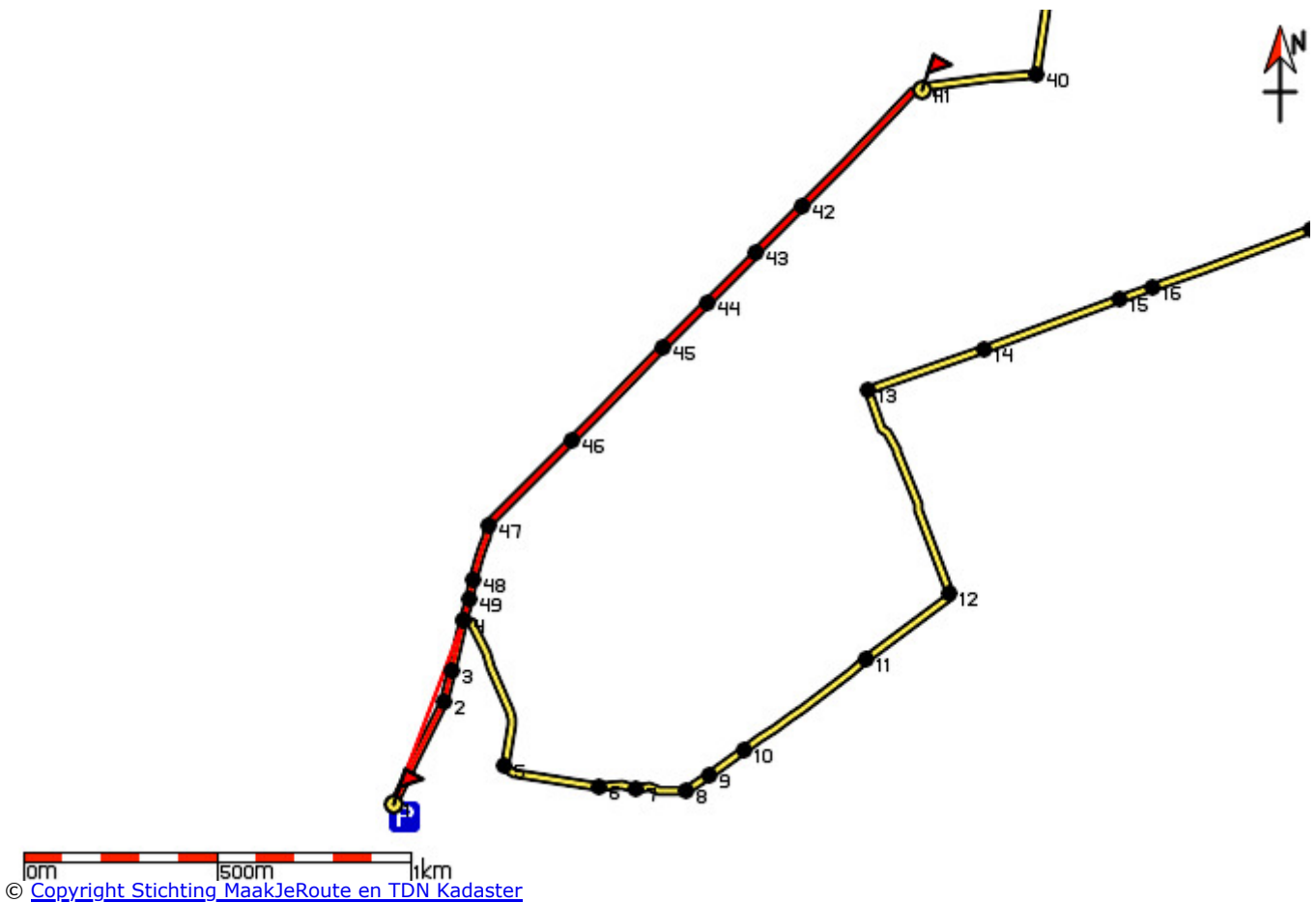
40 Dicht bos

De bomen in dit bos staan nog steeds heel dicht op elkaar. Het bos lijkt daardoor ondoordringbaar. Er is nooit in gedund zoals dat in productiebos wel het geval is. Zo ontstaat een ideaal bos om het rustgebied voor de grazers af te schermen.

- Neem het pad langs de bosrand met de bosrand rechts van het pad.
- Loop door tot je op de hoek van de heide op een splitsing van paden uitkomt.

© Copyright Stichting MaakJeRoute en TDN Kadaster

41 Edelherten observatie

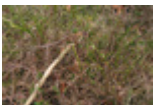

Als regelmatige bezoeker van dit deel van het Deelerwoud hebben we hier 's zomers op deze plek in late middagzon regelmatig een groep edelherten aangetroffen. Soms waren er zelfs kalfjes bij.

Als je rustig op het pad blijft staan en weinig geluid maakt, kun je ze heel goed bekijken. Ook zonder verrekijker is het goed te zien, hoe ze rustig grazend hun weg zoeken.

- Neem vanaf de kruising van paden het pad dat in westelijke richting het bos inloopt. (Dit pad maakt kort na de kruising een knik naar links.)
- Loop door tot je rechts naast het pad bosbessen ziet staan.

42 Bosbessen

Niet alleen mensen vinden de donkerblauwe bessen van de Blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*), die in juli vol op aan deze struiken groeien, lekker. De sappige groene takjes met de kleine groene blaadjes worden hier langs het pad kort gehouden door de grazers in dit gebied. Deze struiken zullen waarschijnlijk ook geen vruchten dragen.

- Loop door tot je op een splitsing met eerst een pad van rechts uitkomt en iets later een pad van links.

43 Kruising in het Deelerwoud

kruispunten zijn splitsingen van route trajecten. Met onze routeplanner kun je ook zelf vanaf hier een route samenstellen. Deze heeft dezelfde interactiviteit dan de route die je nu gebruikt.

- Neem het pad dat aan twee zijden over de heide loopt. (Dit is het pad dat gemarkeerd is met de blauwe wandelroute.)
- Loop door tot je links van het pad een modderpoel met Pitrus ziet liggen.

44 Vochtige plek met Pitrus

Hier lijkt het zo droog, zeker als je hier op een mooi zomerdag wandelt. Toch komt er hier op verschillende plekke regenwater aan de oppervlakte. Een kleine ondoorlatende laag zorgt dat het regenwater vanuit het omliggende gebied zich hier verzameld en een drinkplek voor de dieren wordt.

Ook aan de planten die er groeien, kun je zien dat de bodem vochtig is. Er groeit massaal Pitrus (*Juncus effusus*). Splits je de stengel voorzichtig in tweeën, dan kun je met je duim de witte pit, het merg, eruit halen. Dit merg werd al door de Romeinen in hun olielampjes als pit gebruikt.

- Loop door tot je op een splitsing met een pad van rechts uitkomt. (Over dit pad loopt de rode wandelroute).

45 Houtwal van Vliegdennen

Als het stuivende zand niet meer in bedwang kan worden gehouden, en landbouwgronden onder het zand verdwijnen, dan moet de mens ingrijpen. In eerste instantie werden schermen van jonge zwarte dennen, ook wel vliegdennen genoemd, gepoot. Dit lijkt zo'n uitgegroeid windscherm. De dennen zijn al ongeveer 80 jaar oud.

- Neem het pad in zuidwestelijke richting. (Dit pad is gemarkeerd met zowel de rode als de blauwe wandelroute.)
- Loop verder tot je rechts van het pad een houtwal met eiken bomen ziet.

46 Einde Houtwal

De oude wegen worden ook nog steeds begrenst door boomsingels. Deze houtwal met eiken is vanuit de lucht zeer goed te herkennen. Kijk maar eens op Google Earth naar dit gebied. Je zult het wegenpatroon kunnen herkennen aan de bomenrijen.

- Loop verder tot je op een viersprong van paden met een bankje komt.

47 Bankje met uitzicht

Hoewel het gebied een groot open middenterrein heeft en de wandeling langs de randen steeds de lange rechte paden volgt, is het genieten van de heidelandschap in stilte een goed moment om te ontspannen.

- Neem vanaf de viersprong het pad in zuidelijke richting. (Dit is het pad gemarkeerd met een fietspad paaltje dat recht tegenover het bankje vertrekt.)
- Loop door tot je in een dal staat.

48 Oudste dorp van Nederland: Deelen

In nederzettingen heb je altijd water nodig om te overleven. Vroeger maar ook tegenwoordig. Hier sta je midden in het dal, dat de waterloop vormt, waaruit de paar boerderijen, die de nederzetting Deelen vormen ook nu nog hun water betrekken. Met een pomp kun je hier gemakkelijk water oppompen. Ook de bezetters maakten voor hun uitgebreide nederzetting gebruik van deze mogelijkheid een eigen watervoorziening te hebben, waardoor ze onafhankelijk waren van hun omgeving.

- Loop een klein stukje door tot je rechts van het pad achter het hek huizen in het bos kunt zien liggen.

49 Kop van Deelen

Achter het hek zie je een aantal gebouwen staan. Het ensemble vormt de nederzetting de Kop van Deelen. Ze zijn in de Tweede Wereld oorlog gebouwd door de Duitsers als luchtverkeersleiding centrum voor de Fliegerhorst Deelen. Boven dit deel van Nederland speelde zich de eerste oorlogsjaren een luchtoorlog af tegen Engeland. Ook tijdens de koude oorlog deden deze gebouwen voor de Nederlandse luchtmacht dienst. Alle 600 gebouwen vormen sinds 2006 een rijksmonument. In deze gebouwen hier, voormalige Duitse bunkers, is nu de Hoenderloogroep gevestigd.

- Loop door tot je op een splitsing met een pad van links van de heide uitkomt.

50 Grote Heide

Vanaf dit punt loopt er een wandelpad verder over de Grote Heide van natuurgebied Deelerwoud, een prachtig open heidegebied, waar je in de zomer nog de veldleeuweriken kunt horen zingen.

- Neem vanaf de splitsing het pad in zuidelijke richting. Dit is het pad dat vlak langs het hek loopt.
- Loop via het wildraster het Deelerwoud uit tot je op de parkeerplaats staat.

51 Parkeerplaats Deelerwoud

Deze parkeerplaats bij het Deelerwoud met plaats voor een dertigtal auto's is een goede plek om te voet of met de fiets van hieruit kennis te maken het Deelerwoud.

Heel groen Nederland deed in 1967 mee aan de actie Behoud het Deelerwoud. In 1967 wilde de eigenaar het gebied verkopen. Door de actie Behoud het Deelerwoud heeft Natuurmonumenten een deel van het gebied kunnen kopen. Daardoor werden gedeeltelijke bebouwing en snipperverkaveling voorkomen.

Genoten van de wandeling?

Geniet van een kopje koffie of iets anders na bij één van de plaatselijke horeca ondernemers. Vaak vormen zij een van de pijlers van de basis van de toeristische infrastructuur die nodig is om te genieten van een prachtig landschap.